

még nem lett volna olyan nagy baj, de idősb Farkass Józsefet is elérte a vándortársulatok réme. Adósságokba keveredett és a hitelezők mindenét lefoglalták. Sürögösen Brassóba hívta pénztársát, Fotiet, aki, becsületére legyen mondvá, az akkori utazási viszonyok ellenére rövidesen megjelent Brassóban, rendezte az adósságokat és megmentette a bajba jutott színtársulatot. Az együttes tagjai azonban a vállalkozás anyagi kudarca miatt elkedvetlenedtek, és a társulat feloszlott. Két tehetséges tagja, Vasile Maniu és Seracin Bukarestbe utazott, ahol Costache Caragiale ottani társulatához szerződött. Később mindketten neves tagjaivá váltak a román Nemzeti Színháznak.

Idősb Farkass Józsefet nem törte le a brassói balsiker. Újjáalakította színtársulatát és újabb erdélyi körútra indult. Arra vonatkozóan azonban nincsenek adataink, hogy a szegedi Fotie anyagilag tovább támogatta volna-e ezt a vállalkozását is. Valószínűbb, hogy végleg visszavonult jobban és biztosabban jövedelmező egyéb üzleteinek sáncai mögé.

Mindenesetre a mai román színházirodalom igen kedvezően értékeli idősb Farkass József színtársulatának érdemeit. Különösen azt a tényt, hogy Erdélyben ez a színtársulat mutatta be először a múlt századbeli legnagyobb román író, Vasile Alecsandri Iorgu úr Sadaguráról című színdarabját. Massoff színháztörténész megírja, hogy ez az előadás igazi esemény volt, mert a román drámairodalom megalapítója, Vasile Alecsandri előtt Farkass József társulata nyitotta meg az erdélyi színpadot. Alecsandri darabjai később valóságos iskolát teremtettek Erdélyben a román nyelv és a román nemzeti érzés ápolására. Népszerűsége állandóan növekedett, írásai eljutottak a falvakba is, és nem hiányoztak egyetlen román műkedvelő színtársulat műsorából sem.

ÁRVAY ÁRPÁD

Egy elfelejtett „hídverő”

BITAY ÁRPÁD: „... HOGY ROMÁNOK ÉS MAGYAROK JOBBAN
MEGISMERJÉK EGYMÁST ...”

Soha jobb gondolat, mint a bukaresti Politikai Könyvkiadó Testamentum sorozatában megjelentetni Bitay Árpád (1896—1937) válogatott írásait és leveleit. Valljuk be, igen kevesen ismerik ma már a román—magyar irodalmi és művelődési kapcsolatok legendás híru kutatójának nevét. Pedig régi cikkei most úgy elevenednek meg előttünk, mintha ma, és csupán nekünk írta volna. Igaz, Bitay módszere sok szempontból már a két világháború között sem volt korszerű, tényfeltáró munkájának eredményeit is módosította, gazdagította az újabb kutatás. Szerteágazó, már-már polihisztori tevékenysége (nyelvész, filológus, történész, fordító és — a szó legnemesebb értelmében — tudományos ismeretterjesztő volt egy személyben) azonban ma is időszerű magatartást sugároz. Nem véletlenül írta róla Gaál Gábor: „... a magyar tudóstípus egészen új változatának volt a képviselője... Ezt az új változatot is, mint a többi, a történelem teremtette meg.” E történelmi szükségyszerűség nélkül nehezen érthetnénk meg, hogy az első világháborúból súlyos betegséggel (majdan korai halálát is okozó gázmérgezéssel) hazatérő fiatalember miért kezdi lázas sietséggel a román—magyar együttélés múltját tanulmányozni. Munkálkodásával fájó úrt próbált betölteni, kapcsolattörténeti írásaival és előadói szereplésével egyként a megváltozott politikai viszonyok közé került erdélyi magyarság segítségére

sietett. Népszolgálat volt ez is. Bitayt ugyanaz a felismerés inspirálta, mint a (Ki-
áltó Szót fogalmazó Kós Károlyt: „építenünk kell, szervezkedjünk tehát a munkára”.
Világnézet, pártállás tekintetében persze Bitay a maga külön útját járta: se a tran-
szilvanisták, se a Korunk köré csoportosuló marxisták közé nem tartozott. De lépést
tartott a kortársi romániai magyar progresszióval.

„Meg vagyok győződve, hogy az Ön munkája a tudományos mű értékén túl-
menően, egy nagyon hasznos ügyet is fog szolgálni: azt ugyanis, hogy a románok
és magyarok jobban megismerjék egymást, és kölcsönösen megbecsüljék azt a mun-
kát, amelyet a mi nagy férfaink végeztek, hogy megtaláljuk a közeledés útját a
felkorbácsolt szenvedélyek felett...” — Sextil Pușcariu (Bitay volt egyetemi tanára)
írta ezt tanítványának, amikor a huszonhat éves ifjú művét, *A román irodalom
összefoglaló áttekintését* (1922) kézhez vette és elolvasta. Jelen kötet izelítőt is ad
Bitay román irodalomtörténetéből: a Latinos irány; főbb fejlődési pontjai s neve-
zetesebb harcosai című, Samuil Micu-Klein, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Gheorghe
Lazăr és Timoteiu Cipariu munkásságát ismertető fejezetet közli. Bitay nyilvánvaló
célja a tájékoztatás volt, nem egy megállapítása azonban a mai irodalom történeti
vélekedésekkel való szembesítés próbáját is kiállja. Egy évvel a román irodalom
történetét áttekintő munka megjelenése után újabb fontos opuszt tett az asztalra
Bitay Árpád, kiadta *Rövid román nyelvtanát* (1923). Szerzőnket nyelvészként is a
már említett cél vezérelte: naponta forgatható, használható kézikönyvvel megköny-
nyíteni a román—magyar „párbeszédet”. Ha még az irodalomtörténet és a nyelvtan
mellett az 1928-ban megjelent *Román költők antológiáját* is megemlíthjük, tulajdon-
képpen ki is meritettük Bitay főműveit.

Az összefoglaló jellegű, bár nem a szintézis igényével készült művek mellett
azonban nem kisebb jelentőségük van azoknak a cikkeknek, melyeket Bitay a ro-
mán—magyar művelődési kapcsolatoknak szentel. A kötet — a szűkös terjedelmi
lehetőségek ellenére is — fölillantja a Bitay munkáira olyannyira jellemző tema-
tikai változatosságot, sokféleséget. Olvashatunk itt a moldvai fejedelem magyar ud-
vari orvosáról, Széchenyi Istvánnak és apjának romániai fogadtatásáról, Ács Ká-
rolyról, a román népköltészet első magyar fordítójáról. De az erdélyi száz folyóirat
magyar számát is méltatja, s Az ember tragédiája Goga-féle román fordítását „ün-
nepi eseményként” értékeli. Nem Bitay tehetett arról, hogy a mérleg egyik serpe-
nyőjébe kevesebb súly került, mint a másikba. Amikor 1925-ben összefoglalja a
magyar—román kulturális kapcsolatok öt évének eseményeit, joggal állapítja meg:
„A magyar mögött messzi marad a mi irodalmunkat tolmácsoló román fordítói
munkásság.”

Nem lenne teljes a kép, ha Bitay munkásságából csupán a kapcsolattörténeti
kutatást és a román irodalom, kultúra propagálását emelnénk ki. 1923-ban maga
Nicolae Iorga hívta meg Bitayt, hogy tartson előadásokat a magyar irodalomról a
Vălenii de Munte-i nyári szabadegyetemen. A meghívásnak — tizenöt esztendő alatt
— mintegy száz előadás lett az eredménye. Nagy kár, hogy ezekről a román és kül-
földi vendégek előtt elhangzott előadásokról még jegyzetek sem maradtak fenn. Az
viszont nem kétséges, hogy Iorgában partnerre és patrónusra talált Bitay. Izgalmas
feladat lenne annak körüljárása is, hogy Iorga ellentmondásokban bővelkedő pályá-
ján mikor jelentkezett először a nemzetiségek közötti harmonikus kapcsolat kialakítá-
sának igénye, s milyen konkrét, gyakorlati lépések történtek részéről ebben az
ügyben. Iorga és Bitay együttműködése így nyilvánvalóan fontos történelmi doku-
mentum. A szövegválogatás munkáját is végző Kovács Ferenc bevezető tanulmá-
nyából, a kisebbségi államtitkárság munkaprogramjából és néhány levélből kapunk
képet Bitay közéleti tevékenységéről. Iorga miniszterelnöksége idején (1930—31)
Bitay a kisebbségi államtitkárság magyar osztályát vezette — igaz, nem sok ered-
ménnyel. Persze a körülmények is szerencsétlenek voltak. A Magyar Párt vezetői
(nem csupán minisztériumi tanácsos korában) nem támogatták Bitayt, s a nagy
Iorga kis beosztottjai is gondoskodtak a munka akadályozásáról. (Már-már tragi-
komikus apróság: a magyar ügyek intézőjének ugyanabban a szobában kellett dol-
goznia, ahol a piaci árak szabályozásával is foglalkoztak.)

Kovács Ferenc írja tanulmányában: „Sajnos, rendszeresség nem található ebben a kutatómunkában.” Hatalmas forrásanyag birtokában volt Bitay, tények, adatok, kapcsolatok föltárásában bravúrokra volt képes. Az elemzés viszont nem erőssége, a pozitívizmus módszerbeli örökségétől nehezen tudott szabadulni. De betegsége, rövidre szabott élete is lehetetlenné tette a nagy szintézis megalkotását, így „szerepe — Kovács Ferenc szerint is — nagyobb volt, mint hátrahagyott művei”. Ez a szerep azonban a mai napig példamutató, követésre méltó. Nem Bitay volt ugyan az első, aki kelet-európai összehasonlító irodalomtörténettel, s ezen belül a román—magyar irodalmi párhuzamokkal foglalkozott. (Gondoljunk csak Meltzl Hugó kolozsvári folyóiratára, az 1876-ban induló Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokra.) De Bitay egy rendkívül nehéz és bonyolult korszakban kezdte tanulmányozni a két nép kapcsolatait. Akkor kereste és építette a hidakat, amikor több volt a hidrobbantó, mint a hídverő. A Bitayhoz hasonló emberek érdeme, hogy — miként Németh László írja egy helyen — „A magyar kisebbségek mindenütt feladták a kezdeti merevséget; egyre jobban érdekli őket a kultúrtáj, amelynek akaratlan foglyai lettek. A megismerés: megértés, a megértés: szeretet.” (*Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1977.*)

OLASZ SÁNDOR

Cora Irineu: Bánáti írások

A legújabb romániai könyvkiadó szomszédságunkban alakult, az 1970-es évek elején, Temesváron. Azóta az „Editura Facla” felirattal szignált könyvek egész sora jelent meg román, magyar, német nyelven. Az érdekes kiadványok (szépirodalmi, irodalomtörténeti, történeti, ismeretterjesztő stb.) nálunk nagyrészt ismeretlenek, kevesen tudnak arról is, hogy egyáltalán létezik ilyen könyvkiadó.

A „Facla” újabb kiadványai közül nálunk is érdeklődésre tarthat számot Cora Irineu: *Scrisori bănățene* (Bánáti írások) kötete, amelyet Petre Pascu rendezett sajtó alá.

1919. június 22-én Bukarestben *Ideea europeană* (Európai Eszmék) címmel hetilap indult. Ennek hasábjain mutatkozott be az olteni születésű, törékeny fiatal lány: Cora Irineu (eredeti nevén Friedmann D. Elena), akinek korábban csak néhány vidéki lapban jelentek meg apró írásai. Rövid életműve szinte teljes egészében az *Ideea europeană* laphoz kapcsolódik.

Az író nő orvosi család sarja, 1906—1912 között a bukaresti egyetem filozófiai karán szerzett diplomát. Érdekes, sokoldalú egyéniség volt. Filozófiai esszéket írt, Romániában a feminizmus előfutárának számított. Kitűnő előadói tehetséggel rendelkezett. Szerette a zenét és a táncot, szerette az utazásokat, különösen, ha nehéz és veszélyes helyekre juthatott el. Megszállottan böngészett a könyvtárakban. Különös érdeklődéssel fordult a francia irodalom felé. Romániában elsőként foglalkozott Proust regényeinek értékelésével, ő volt Verlaine egyik megismertetője is. Nagy figyelmet szentelt az oktatásnak, szívügyének tartotta a tankönyvek színvonalának emelését. A béke lelkes híve volt. Sikraszállt a nők egyenjogúsításáért, ami a korabeli Romániában különösen akut kérdés volt.

Cora Irineu fő műve a „*Scrisori bănățene*” (Bánáti levelek). A levelek hangja közvetlen, stílusa impresszionista. Az írások futó benyomásokat rögzítenek, helyzeteket, hangulatokat. Irineu szinte válogatás nélkül jegyzi fel amit lát, tapasztal; őszintén, gyermeken rácsodálkozva a Bánátra, erre a számára új és ismeretlen világra. A Bánáti levelek az író első könyve, halála napján, 1924. február 11-én jelent meg. Különösen az ókirályságbeli románok számára jelentett élményt, érde-